

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΠΛΑΤΩΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ι. ΠΛΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀπόπειρα συγγραφῆς ἑνός κειμένου πού ἀναφέρεται στόν Πλάτωνα καί πού φιλοδοξεῖ νά προωθήσει τήν ἐπιστημονική ἔρευνα, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἕνα πολύ δύσκολο ἐγχείρημα, δεδομένου ὅτι ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα ἔχουν γραφεῖ καί συνεχίζονται νά γράφονται πολλά ἔργα σχετικά μέ τήν ἐρμηνεία ἢ τόν σχολιασμό τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Στό κεφάλαιο αὐτό, βασιζόμενοι κυρίως στά ἴδια τά κείμενα, ἐξετάζουμε τίς σημαντικώτερες θεωρίες τοῦ Πλάτωνος καί τῶν σπουδαιότερων Πλατωνικῶν. Τά κυριώτερα πεδία ἔρευνας πού καλλιέργησε τόσο ὁ Πλάτων ὅσο καί οἱ διάδοχοί του εἶναι ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στή μεταφυσική, τή γνωσιολογία, τήν ἠθική, τήν πολιτική, τήν παιδεία, τήν ἀνθρωπολογία καί τή φυσική φιλοσοφία.

Ὁ Πλάτων γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 427 π.Χ. καί πέθανε στή γενέτειρά του τό 347. Ἦταν γόνος μιᾶς ἀπό τίς παλαιότερες καί ἀριστοκρατικώτερες οἰκογένειες τῆς πόλης, ἐφ' ὅσον ὁ πατέρας του Ἀρίστων καταγόταν ἀπό τόν Κόδρο, ἐνώ ἡ μητέρα του Περικτιόνη ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δρωπίδη, στενοῦ φίλου τοῦ Σόλωνος. Τό γεγονός αὐτό, καθώς καί ἡ

πολύπλευρη μόρφωση πού ἔλαβε, συνετέλεσαν στήν καλλιέργεια τοῦ ἤδη ἐξαιρετικοῦ του πνεύματος. Ἀσχολήθηκε ἔτσι μέ ὅλες τίς γνωστές στήν ἐποχή του ἐπιστῆμες, κυρίως δέ μέ τά μαθηματικά καί τή φιλοσοφία. Ἡ πολιτική ἐπίσης προσήλκυσε τό ἐνδιαφέρον του, ιδιαίτερα δέ κατά τά πρῶτα χρόνια τῆς νεότητάς του, κατά τά ὁποῖα ἔλπιζε ὅτι, ἂν ἀσχοληθῆ μέ τά κοινά, ὅπως ἔκαναν συνήθως οἱ περισσότεροι νέοι τῆς τάξης του, θά μπορούσε νά ἀποκαταστήσει τίς ἠθικές ἀξίες πού εἶχαν κλονισθῆ σοβαρά στήν πολυτάραχη ἀτμόσφαιρα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καί τῶν πολιτικῶν ἀνταγωνισμῶν. Γρήγορα ὅμως ἀπογοητεύθηκε, διαπιστώνοντας τίς ἀδικίες τῶν κυβερνῶντων. Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει συγκεκριμένα τά ἐξῆς στήν Ζ' Ἐπιστολή του (324 b - 325 d):

“Νέος ἐγώ ... ᾤθηην, εἰ θᾶπτον ἐμαυτοῦ γενοίμην κύριος, ἐπὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως εὐθὺς ἰέναι. Καί μοι τύχαι τινές τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων τοιάδε παρέπεσον. Ὑπὸ πολλῶν γὰρ τῆς τότε πολιτείας λοιδορουμένης μεταβολὴ γίγνεται ... τριάκοντα δὲ πάντων ἄρχοντες κατέστησαν αὐτοκράτορες ... ᾤθηην γὰρ αὐτοὺς ἔκ τινος ἀδίκου βίου ἐπὶ δίκαιον τρόπον ἄγοντας διοικήσειν δὴ τὴν πόλιν ... Καὶ ὁρῶν δῆπου τοὺς ἄνδρας ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ χρυσὸν ἀποδείξαντας τὴν ἔμπροσθεν πολιτείαν”.

Ἀπογοητευμένος ἀπ' ὅσα συνέβαιναν στὸν πολιτικό στίβο καί ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὁ Πλάτων στρέφεται στὴ φιλοσοφία. Μελετᾷ ἔτσι, ὅπως φαίνεται μέσα ἀπὸ τά ἔργα του, τίς θεωρίες τῶν Προσωκρατικῶν, ιδιαίτερα δέ ἐκεῖνες τοῦ Ξενοφάνη, τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Παρμενίδη, τοῦ Ἐμπεδοκλῆ καί τοῦ Ἀναξαγόρα. Ὁ καθοριστικός ὅμως σταθμὸς στὴ ζωὴ του ὑπῆρξε ἡ γνωριμία του μέ τὸν Σωκράτη τό 407. Ὅλα σ' αὐτόν τὸν μεγάλο δάσκαλο τὸν

γοήτευαν: ἡ τέλεια ἀρετή του, ἡ ἀττική λεπτότητα τοῦ πνεύματός του, ἡ γεμάτη ταπεινότητα σωφροσύνη του καί ἡ κριτική του ἱκανότητα πού σέ συνδυασμό μέ τή δύναμη τῆς λογικῆς του, ἀποκάλυπτε κάθε τι τό ψεύτικο γιά νά τό στιγματίσει, ἐνῶ συγχρόνως ἀναζητοῦσε μέ πάθος τήν ἀλήθεια καί τίς ἠθικές ἀρχές πού πρέπει νά διέπουν τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἐπί ὀκτώ ὀλόκληρα χρόνια ἔμεινε κοντά του καί ἔγινε ὁ ἀγαπημένος του μαθητής.¹

Ἡ δίκη καί ἡ θανατική ποινή πού ἐπέβαλε ἡ πόλη του στόν φιλόσοφο τοῦ προκάλεσαν ἀνείπωτη θλίψη. Ἐγκατέλειψε τότε τήν Ἀθήνα καί κατέφυγε μαζί μέ ἄλλους μαθητές τοῦ Σωκράτη στά Μέγαρα, ὅπου ἔμεινε γιά τρία περίπου χρόνια στό σπίτι τοῦ Εὐκλείδη. Στή συνέχεια ταξίδεψε στήν Κυρήνη, ὅπου συνάντησε τόν σπουδαῖο μαθηματικό Θεόδωρο καί στήν Αἴγυπτο. Ἐκεῖ ἤλθε σέ ἐπαφή μέ τούς ἱερεῖς τῆς χώρας πού τοῦ διδάξαν ἀστρονομία, ἐνῶ παράλληλα μελέτησε τό πολίτευμα, τά ἥθη, τή θρησκεία καί τίς πανάρχαιες παραδόσεις τῆς χώρας. Κατόπιν, βέβαιος ὅτι τά δεινά τῶν ἀνθρώπων θά σταματήσουν μόνο ἂν οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσουν ἢ ἂν οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσουν, ταξίδεψε στήν Ἰταλία καί στή Σικελία, μέ τήν ἐλπίδα νά στρέψει τούς ἡγεμόνες τῆς περιοχῆς στή φιλοσοφία:

“κακῶν οὖν οὐ λήξειν τὰ ἀνθρώπινα γένη, πρὶν ἂν ἡ τῶν φιλοσοφούντων ὀρθῶς γε καί ἀληθῶς γένος εἰς ἀρχάς ἔλθῃ τὰς πολιτικάς ἢ τῶν δυναστευόντων ἐν ταῖς πόλε-

1. G. C. Field, *Ὁ Πλάτων καί ἡ ἐποχή του*, μετάφρ. Α. Η. Σακελλαρίου, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1972, σελ. 12 - 18. M. Croiset, *Introduction aux Oeuvres complètes de Platon, Tome I, Les Belles Lettres, Onzième tirage, Paris 1980*, σελ. 1 - 4. Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας*, σελ. 170 - 171.

σιν ἔκ τινος μοίρας θείας ὄντως φιλοσοφήση. Ταύτην δὴ τὴν διάνοιαν ἔχων εἰς Ἰταλίαν τε καὶ Σικελίαν ἦλθον, ὅτε πρῶτον ἀφικόμην”.²

Στὴν Ἰταλία, καὶ συγκεκριμένα στὸν Τάραντα, ὁ Πλάτων γνώρισε τὸν Πυθαγόρειο Ἀρχύτα, μὲ τὸν ὁποῖο τὸν συνέδεσε βαθειὰ καὶ μακρόχρονη φιλία καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐπηρεάσθηκε πολὺ ὅσον ἀφορᾷ τὴ θεωρία τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆ σημασία τῶν μαθηματικῶν στὴν προσέγγιση τῆς ἀλήθειας. Μετὰ ἀπὸ τὴν Ἰταλία ὁ φιλόσοφος πῆγε στὴ Σικελία καὶ συγκεκριμένα στίς Συρακοῦσες, καλεσμένος ἀπὸ τὸν τύραννο τῆς πόλης Διονύσιο. Ἐκεῖ διαπίστωσε ὅτι στὴ ζωὴ τόσο τοῦ ἡγεμόνα ὅσο καὶ τῶν ὑπηκόων του κυριαρχοῦσε ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ χλιδῆ, γεγονός πού προκάλεσε τὴν ἔντονη κριτικὴ του. Παρ’ ὅλα αὐτὰ στὴν πόλη τῆς διαφθορᾶς συνάντησε ἕναν εὐφυῆ καὶ ἐνάρετο εἰκοσάχρονο νέο, τὸν Δίωνα, μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν στενοὶ φίλοι καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴ εἶχε πρόσφατα παντρευτεῖ ὁ τύραννος. Ὁ Πλάτων πίστεψε τότε ὅτι βρισκόταν κοντὰ στὴν πραγματοποίηση τοῦ ἰδανικοῦ του: τῆ βασιλεία τῶν φιλοσόφων.³

Ὁ Διονύσιος ὁμως δὲν θέλησε νὰ ἀκολουθήσει τίς ὑποδείξεις τοῦ φιλοσόφου καὶ ἔτσι αὐτὸς ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του κατὰ τὸ τέλος τοῦ 387. Λίγο μετὰ ἀγόρασε ἕνα κτῆμα

2. Πλάτωνος, *Ζ' Ἐπιστολή*, 326 a - b. G. C. Field, *Ὁ Πλάτων καὶ ἡ ἐποχή του*, μετάφρ. Α. Η. Σακελλαρίου, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1972, σελ. 22 - 23. Βλέπε ἐπίσης τὴν Εἰσαγωγή τοῦ Μ. Croiset, στὰ Ἔργα τοῦ Πλάτωνος (Platon, Oeuvres Complètes) τῶν ἐκδόσεων “Les Belles Lettres”, Tome I, Onzième tirage, Paris 1980, σελ. 4 - 5. Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας*, σελ. 171.

3. Πλάτωνος, *Ζ' Ἐπιστολή*, 327 a - b. Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας*, σελ. 172.

ἔξω ἀπό τήν πόλη, στήν τοποθεσία πού ὀνομαζόταν “Ἀκαδημία” καί ἐκεῖ ἴδρυσε τήν περίφημη Σχολή του. Τά ἐπόμενα εἴκοσι χρόνια τῆς ζωῆς του πρέπει νά τά πέρασε στήν πόλη του καί νά τά ἀφιέρωσε στή συγγραφή καί τή διδασκαλία. Εἶναι ἡ ἐποχή, κατά τήν ὁποία δημιουργεῖ τά μεγάλα ἔργα τῆς ὥριμης περιόδου του, μέσα στά ὁποῖα διατυπώνονται οἱ βασικώτερες θεωρίες του. Τό 368 ὁ Διονύσιος Α΄ πέθανε καί ἄφησε τήν ἐξουσία στόν γιό του Διονύσιο Β΄, ἕνα νέο μεγάλης εὐφυΐας, ἀλλά βίαιο καί αὐθαίρετο. Ὁ θεῖος του Δίων τόν ἐπηρεάζε ἀρκετά καί ἔλπιζε ὅτι θά κυβερνοῦσε σωστά, ἄν ἄκουγε τίς διδασχές τοῦ Πλάτωνος. Μέ τίς σκέψεις αὐτές κάλεσε τόν φιλόσοφο νά ἔλθει πάλι στίς Συρακοῦσες ὥστε εἴπερ ποτέ καί νῦν ἐλπίς πᾶσα ἀποτελεσθήσεται τοῦ τοῦς αὐτοῦς φιλοσόφους τε καί πόλεων ἄρχοντας μεγάλων συμβῆναι γενομένου.⁴

Ὁ Πλάτων θεώρησε ὅτι αὐτή ἦταν ἡ κατάλληλη στιγμή γιά νά διαπιστώσει ἄν ἡ πολιτική θεωρία του ἦταν ἐφαρμοσίμη στήν πράξη. Ἐπιχείρησε ἔτσι τό δεύτερο ταξίδι του στήν Ἰταλία καί τή Σικελία. Ἡ ὑποδοχή πού τοῦ ἔγινε ἦταν μεγαλειώδης, ἀλλά οἱ ἐλπίδες του γρήγορα διαψεύσθηκαν. Ὁ Διονύσιος, ἐπηρεασμένος ἀπό τοῦς διαβολεῖς τοῦ Δίωνος, ἀρνήθηκε νά παρακολουθήσει ὅποιαδήποτε φιλοσοφική συζήτηση. Λίγους μῆνες ἀργότερα οἱ ἐχθροί τοῦ Δίωνος ἔπεισαν τόν τύραννο ὅτι ὁ θεῖος του συνωμοτοῦσε ἐναντίον του, μέ ἀποτέλεσμα νά τόν ἐξορίσει ἀπό τήν πατρίδα του. Τότε ὁ φιλόσοφος πίεσε τόν Διονύσιο νά τόν ἀφήσει νά

⁴. Πλάτωνος, *Ζ΄ Ἐπιστολή*, 328 a. G. C. Field, *Ὁ Πλάτων καί ἡ ἐποχή του*, σελ. 31 - 33. Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας*, σελ. 173.

φύγει. Έτσι τὸ 366 ἐπιστρέφει στήν Ἀθήνα. Τά ἐπόμενα τέσσερα χρόνια διδάσκει ἀνελλιπῶς στήν Ἀκαδημία. Ὁ Διονύσιος σέ ὄλο αὐτό τὸ διάστημα δέν σταματᾶ νά τοῦ γράφει, νά τοῦ δηλώνει ὅτι ἀσχολεῖται πλέον σοβαρά μέ τή φιλοσοφία καί νά τόν προσκαλεῖ ἐπίμονα νά ἐπιστρέφει στίς Συρακοῦσες. Ὁ ἴδιος ὁ Δίων, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι τότε παρακολουθοῦσε στήν Ἀκαδημία τή διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος, τόν ἔπεισε νά δεχθῆ τήν πρόσκληση. Έτσι τὸ 362 ὁ φιλόσοφος ταξιδεύει γιά μία ἀκόμη φορά στή Σικελία, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ἀποσπάσει τήν ὑπόσχεση τοῦ Διονυσίου ὅτι θά ἔφερνε καί τόν Δίωνα πίσω στήν πατρίδα του. Ἐκεῖ ἀρχίζει τή συστηματική ἐκπαίδευση τοῦ τυράννου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀποδείχθηκε νωθρός καί φυγόπνοος. Παράλληλα αὐτός δημεύει τήν περιουσία τοῦ Δίωνος, γεγονός πού ἐπέφερε τήν ὀριστική ρήξη στή σχέση τῶν δύο ἀνδρῶν. Ὁ φιλόσοφος ἐκδηλώνει τήν ἐπιθυμία του νά φύγει, ἀλλά ὁ τύραννος τοῦ ἀπαγορεύει τήν ἔξοδο ἀπό τή χώρα. Τότε ὁ φιλόσοφος εἰδοποίησε τόν Ἀρχύτα, ὁ ὁποῖος ἔστειλε στίς Συρακοῦσες πρεσβεία πού τόν πῆρε μαζί της. Το καλοκαίρι τοῦ 360 ἐπέστειψε στήν Ἀθήνα, ὅπου συνέχισε τή συγγραφή καί τή διδασκαλία του. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Δίων ὀργάνωσε ἐπίθεση κατά τῶν Συρακουσῶν καί τὸ 357 σαλπάρει ἐνάντια στήν πατρίδα του. Ἡ ἱστορία τῶν Συρακουσῶν τά ἐπόμενα χρόνια εἶναι γεμάτη δολοπλοκίες καί βία. Οἱ διαμάχες τελειώνουν μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Διονυσίου καί τή δολοφονία τοῦ Δίωνος, κατά τόν τέταρτο χρόνο τῆς ἐκστρατείας του. Ὁ θάνατός του ἦταν ἓνα ἀκόμα πλήγμα γιά τόν Πλάτωνα πού εἶχε χάσει ἓναν ἀληθινό φίλο, μαζί μέ τήν ἐλπίδα τῆς σωστῆς διακυβέρνησης τῶν πόλεων. Ὁ φιλόσοφος πέθανε τὸ 347, ἀφήνοντας ἀθάνατα ἔργα στίς ἐπόμενες γενιές, ἔργα πού μελετῶνται μέχρι σήμερα μέ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον τόσο ἀπό

τούς έρευνητές όσο και από κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο.⁵

Τά έργα του Πλάτωνος πού φθάσανε ως εμάς από τά χειρόγραφα του Μεσαίωνα περιλαμβάνουν τριάντα πέντε διαλόγους και μία σειρά έπιστολών. Ώρισμένοι από τούς διαλόγους δέν θεωροῦνται γνήσιοι (*Αλκιβιάδης Β΄, Ίππαρχος, Άντερασταί, Θεάγης, Κλειτοφῶν, Μίνως*), ένῶ κάποιοι άλλοι έχουν χαρακτηρισθῆ ως απόκρυφοι (*Περί δικαιοσύνης, Περί άρετῆς, Δημόδοκος, Σίσυφος, Έρουξίας, Άξίοχος*).

Ώς προς τή χρονολόγηση τῶν πλατωνικῶν διαλόγων υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ τῶν μελετητῶν. Γενικά διακρίνουμε τρεῖς περιόδους στή συγγραφική πορεία του φιλοσόφου: τήν πρώιμη, τή μέση ἢ τήν περίοδο τῆς ώριμότητας και τήν τελευταία.

Προκειμένου νά ταξινομήσουμε τούς διαλόγους καταφεύγουμε στίς αναφορές πού υπάρχουν στά πλατωνικά κείμενα σέ γεγονότα ἢ πρόσωπα τῆς εποχῆς, στήν εξέλιξη τῶν θεωριῶν του φιλοσόφου και ακόμα στή σχέση τῶν διαλόγων μεταξύ τους. Άκολουθώντας αυτές τίς αρχές, οί εκδόσεις “*Les Belles Lettres*” πού θεωροῦνται από τίς πλέον ἔγκυρες, ταξινόμησαν ως ἑξῆς τούς πλατωνικούς διαλόγους:

Διάλογοι τῆς πρώτης περιόδου:

Τόμος I: *Ίππίας ἐλάττων, Άλκιβιάδης, Άπολογία Σωκράτους, Εὐθύφρων, Κρίτων.*

Τόμος II: *Ίππίας μείζων, Χαρμίδης, Λάχης, Λύσις.*

Τόμος III: 1ο μέρος: *Πρωταγόρας.* 2ο μέρος (μεταβατικοί διάλογοι): *Γοργίας, Μένων.*

5. G. C. Field, *Ό Πλάτων και ἡ εποχή του*, σελ. 34 - 41. Βλέπε επίσης τήν Εἰσαγωγή του M. Croiset, στά Έργα του Πλάτωνος (*Platon, Oeuvres Complètes*) τῶν εκδόσεων “*Les Belles Lettres*”, Tome I, σελ. 8 - 10.

Διάλογοι τῆς μέσης περιόδου:

Τόμος IV: 1ο μέρος: *Φαίδων*. 2ο μέρος: *Συμπόσιον*. 3ο μέρος: *Φαῖδρος*.

Τόμος V: 1ο μέρος: *Ἴων*, *Μενέξενος*, *Εὐθύδημος*. 2ο μέρος: *Κρατύλος*.

Τόμοι VI καί VII: *Πολιτεία* (τό Α΄ βιβλίο ἀπό τά δέκα πού περιλαμβάνονται στό ἔργο αὐτό, πρέπει νά γράφτηκε πολύ νωρίτερα ἀπό τά ἄλλα, γιατί ἔχει τή μορφή ἀπορορητικοῦ πρῶϊμου διαλόγου).

Διάλογοι τῆς τελευταίας περιόδου:

Τόμος VIII: 1ο μέρος: *Παρμενίδης*. 2ο μέρος: *Θεαίτητος*.

3ο μέρος: *Σοφιστής*.

Τόμος IX: 1ο μέρος: *Πολιτικός*. 2ο μέρος: *Φίληβος*.

Τόμος X: *Τίμαιος*, *Κριτίας*.

Τόμοι XI καί XII: *Νόμοι*, *Ἐπινομίς*.

Τόμος XIII: 1ο μέρος: *Ἐπιστολαί*. 2ο μέρος: *Μή γνήσιοι διάλογοι*. 3ο μέρος: *Ἀπόκρυφοι διάλογοι*.